

וכיצד מתוודח? אמר: אנא השם, הטאתי עויתי פשעתי לפניך, ועשיתי כך וכך, וחרי נחמתי ובושתי במעשי, ולעולם איני חוזר לדבר זה! וזהו עיקרו של חידויו. וכל חמרכה להתוודות ומאריך בענין זה — הרי זה משובח! גם זה עיקר הוידוה, אבל אנחנו חטאנו. וטוב מאד לפרט החטא שלו בתוך חידויו, כגון אם אכל נבילות ומריפות או שאר דבר איסור, כשיאמר, "אשמתי", יאמר, "אכלתי דבר איסור". ואם חטא בזנות, כשיאמר, "בגדתי", יאמר, "בעלתי בעילת זנות", ויפרש בה אם בעל גויה או נדה. ואם גנב, כשיאמר, "גזלתי", אז יאמר, "מפללני ומפללני גנבתי וגזלתי". ואם הוציא שכבת-זרע לבטלה, כשיגיע ל"הקויתי", אז יאמר, "הוצאתי שכבת-זרע לבטלה". ואם זנה עם עריות, כשיגיע ל"זדתי", יאמר, "זנית". ואם חילל שבתות, כשיגיע ל"חמסתי", אז יאמר, "חיללתי שבתות"; ואם חמד, יאמר, "חמדתי". וכן לכל אלפא-ביתא, לכל אות ואות שבוידויו, יאמר מעין אותה עבירה שעשה. ויאמר בכ"י (ישעיה נה ז): "יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמנו ואל אלהינו כי ירבה למלוח", ואז יקטר לו. ובסוף הוידויו יאמר: עברתי על מצוות קשה ועל מצוות לא-תעשה, עברתי על חייבי כריתות וסיתות בית דין, עברתי על התורה שבכתב ועל התורה שבעל פה, שכחתי שמך הגדול, שכחתי עול מלכותך ויראתך, ואתה צדיק על כל הבא עלינו ואמרנו בירושלמי (יומא פ"ה ה"ט): כיצד מתוודח? רבון העולמים! הרע בעיניך עשיתי, ובדרך רעה הייתי עומד, ושוב איני עושה כן; יהי רצון מלפניך, ה' אלהי ואלהי אבותי, שתכפר לי על כל פשעי, ותמחול לי על כל עוונותי, ותסלח לי על כל חטאותי!

כללו של דבר: ישוב אדם מכל המידות הרעות; [והשב מן המידות הרעות צריך חיזוק גדול מאד, כי כבר האדם מורגל בהן וקשה לו לפרוש מהן, ועל זה נאמר (ישעיה נה ז): "יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו" ואל יחשוב בעל תשובה שהוא מרוחק ממעלת הצדיקים בפני החטאים והעוונות שעשה — אין הדבר כן, אלא אהוב ונחמד הוא לפני הכורא, יתברך, כאילו לא חטא מעולם; ולא עוד, אלא ששכרו הרבה, שהרי טעם טעם החטא ופרש ממנו וכבש יצרו. אמרו חכמים (ברכות ד"ג): מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד בו, כלומר: מעלתם גדולה ממעלתם של אלו שלא חטאו מעולם, טעמי שהם כובשים את יצרם יותר מהם. כל הנביאים כולל ציוו

על התשובה (ברכות ד' ב), ואין ישראל נגאלים אלא בתשובה (עין יומא פ"ב, סנהדרין צ"ב); וכבר הבטיחה תורה, שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותם ומיד הם נגאלים, שנאמר (דברים ל"א-ג): והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבות אל לבבך — ושבת עד ה' אלהיך — ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים. גדולה תשובה שמקרכת את האדם לשכינה, שנאמר (חושע י"ד ב): שובה ישראל עד ה' אלהיך" (עין יומא פ"א), ונאמר (עמוס ד' ו): ולא שבתם עדי נאם ה', ונאמר (ירמיה ד' א): „אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב", כלומר אם תחזור בתשובה כי תדבק. התשובה מקרכת את הרחוקים: אמש היה זה שנאו לפני המקום, ברוך הוא, משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד. וכן אתה מוצא, בלשון שהקדוש-ברוך-הוא מרחיק את החוטאים בה מקרב את השבים, בין יחיד בין רבים, שנאמר (חושע ב' א): „והיה במקום אשר יאמר לחם לא עמי אתם יאמר לחם בני אל חיי. על יכניה ברשעתו נאמר (ירמיה כ"ד): „כתבו את האיש הזה עירי גבר לא יצלה בימיו", (ירמיה כ"ד): „אם יהיה כניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני כי משם אתקנך"; וכיון ששב בגלותו נאמר בזרובבל בנו (חגי כ"ג): „כיום זה הוא נאם ה' צבאות אקח זרובבל בן שאלתיאל עבדי נאם ה' ושבתיו כחותם". כמה מעולה מעלת התשובה! אמש היה זה מוכרל מחשם אדתי ישראל, יתברך, שנאמר (ישעיה נ"ב ב): „עוונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם", צועק ואינו נענה, שנאמר (ישעיה א' פו): „גם כי תרבו תפלה אינני שומע", ועושה מצוות ומורפים אותן בפניו, שנאמר (ישעיה א' יב): „מי בקש זאת מידכם רמס חצרי", (מלאכי א' י): „מי גם ככם ויסגור דלתים", (ירמיה ז' כ"א): „עולותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר"; והיום הוא מודבק בשכינה, שנאמר (דברים ד' ד): „ואתם הדבקים בחי אלהיכם", צועק ונענה מיד, שנאמר (ישעיה ס"ה כד): „והיה טרם יקראו ואני אענה", ועושה מצוות ומקבלים אותן בנחת ובשמחה, שנאמר (קהל פ' ז): „כי כבר רצה האלהים את מעשיך", ולא עוד אלא שמתאווים לחן, שנאמר (מלאכי ג' ד): „וערבה לה' מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמוניות".

בעלי תשובה דרכם לחיות שפלים וענוים ביותר, ואם יתרפו אותם הכסילים במעשיהם הראשונים, ויאכזרו להם: אמש היית

עושה כך וכך, ואמ"ש היית אוכר כך וכך! אל ירגישו להם, אל"א שומעים ושמתים ויודעים שזוהי זכות להם, שכל זמן שהם בושים במעשיהם שעברו ונכלמים מהם, זכותם מרובה ומעלתם מתגדלת. וחטא גדול הוא לומר לבקר תשובה „זכור מעשיך הראשונים" או להזכירם לפניו כדי לביישו, ועל זה נאמר (ויקרא כה יז): „ולא תונו איש את עמיתו".

ומי שהוא בקל תשובה יש לו לדרוש במעשים טובים, ולהתרחק מן עשתונות העולם הזה, ולהתחזק בעצת השם, ברוך הוא, ולחמול בצלו, ולשאת עול תורת השם, ברוך הוא, וחרפת אוילים ובזיון, ולחיות כחרש וכעיור וכסת, כענין שנאמר (תהלים סב ה"ד): „כי עליך נשאתי חרפה—ואתנה לבושי שק—ואני תפלתי לך ה' עת רצוני".

סליק שער התשובה

השער העשרים ושבעה — שער התורה

בשלשה כתרים נכתרו ישראל (אבות פ"ד מ"ג, יומא ע"ב ב, קהלת רבה ז א): כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות. כתר כהונה זכה בו אהרן, שנאמר (במדבר כה יג): „והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם“; כתר מלכות זכה בו דוד, שנאמר (תהלים פ"ד): „זרעו לעולם יחיה וכסאו כשמש נגדי“; כתר תורה הרי מונח ועומד ומוכן לכל ישראל, שנאמר (דברים לג ד): „תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב“ — כל מי שירצה יבוא ויטול. שמא תאמר, שאותם כתרים גדולים מכתר תורה? הרי הוא אומר (משלי ח ט"ז): „בי מלכים ימלוכו ורוזנים יחוקקו צדק, בי שרים ישורו“, הא למדת שכתר תורה גדול מכתר כהונה ומכתר מלכות. ואמרו חכמים, זכרונם לברכה (חוריות יג א): „סמור תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ, שנאמר (משלי ג טו): „יקרה היא כפנינים“ — ככהן גדול הנכנס לפני ולפנים.

אין לך מצוה בכל המצוות שהיא שקולה כנגד תלמוד-תורה, רק תלמוד-תורה שקולה כנגד כל המצוות, לפי שחללמוד מביא לידי מעשה. ומה שאמרו (פאה פ"א ט"א): „תלמוד-תורה כנגד כולם“ — זה הלומד על מנת ללמוד וללמד ולשמור ולעשות ולקיים, ומפני קביעתו של תורה אינו יכול לקיים כל המצוות, ובשעה שאינו לומד עושם כל מה שיוכל לעשות, ובזה מראה דעתו שחפץ בעשיית המצוות, ואז, תלמוד-תורה כנגד כולם, כי כשהוא לומד המצוה וחפץ לקיימה, אז יש לו שכר כאילו קיימה, כיון שנתעכב מחמת קביעתו, ונמצא ששכר עשייה ולימוד בידו; אבל מי שחולץ במל פקמים רבות, והיה יכול לעשות מצוה בעת הביטול, ואינו חושש לעשותה, או בשעה שעושה שום מצוה אינו מדקדק בה כראוי, על זה לא נאמר, תלמוד תורה כנגד כולם.

מי שנשאו לבו לעשות מצוה זו ולקיימה כראוי לה, ולהיות מוכתר בכתרה של תורה, לא יסיה דעתו לדברים בטלים, ולא ישים אל לבו שיקנה תורה עם עושר וכבוד כאחד, אלא כך

היא דרכה של תורה: פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עסל (אבות פ"ו מ"ד)! ואם תאמר: עד שאקבץ ממון וכשאפנה מעסקי, אז אחזור ואקרא ואשנה — אם תעלה מחשבה זו בלכך, אז אין אתה זוכה לכתרה של תורה לעולם; אלא: עשה תורתך קבע ומלאכתך עראי (אבות פ"א מ"ו), ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה (אבות פ"ב מ"ד). כתוב בתורה (דברים ל יב-יג): „לא בשמים היא“, פירוש — בגסי חרוח, ולא מעבר לים היא, פירוש — באותם שהולכים מעבר לים (עירובין נה א). לפיכך אמרו חכמינו, זכרונם לברכה (אבות פ"ב מ"ה): ולא כל המרכה בסתורה מחכים; ואמרו (אבות פ"ד מ"י): הוי מסעם בעסק ועסוק בתורת. ומתוך שאדם עוסק בתורה לשמה, וטרה ויגע לשם שמים, אז נקשו שתי כליותיו כשני מעינות, ומוציא טעם והלכות מעצמו מה שלא לכד מעולם ומה שלא ניתן אפילו למשה בסיני; כאשר מצינו באברהם אבינו, זכרוננו לברכה (בראשית רבה צה ג), שלא למד מעולם בפני שום אדם, אך מעצמו היה יושב ומחשב אחר חסצוות, ולמד מלבו כל התורה והמצוות, עד שהקיד עליו חכתוב (בראשית כו ה): „וישמר משמירתי מצותי חקותי ותורותי“, ואמרו חכמים, זכרונם לברכה, שאפילו עירובי תבשילין היה יודע. וגם אמרו חכמים, זכרונם לברכה: אברהם אבינו, עליו השלום, למד ארבע מאות פרקים, ומי לימד לו כל זה? אלא נקשו שתי כליותיו כשני מעינות ונובעות לו חכמה ותורה. וכן מצינו ברכי אליעזר הגדול (פרקי דרבי אליעזר פ"ב), מתוך שעסק בתורה הרבה, הקידו עליו רבותינו, זכרונם לברכה, שנחגלה לו מה שלא נתגלה למשה מסיני. וכן אמרו רבותינו, זכרונם לברכה: מדורו של משה רבינו, עליו השלום, עד דורו של יהושע, ומיהושע לזקנים, ולנביאים, ולאנשי כנסת הגדולה, ולתנאים, ולאמוראים, ולגאונים, ולכל חכמי הדור שעסקו בתורה הרבה ונתנו נפשם עליה, נתגלו להם רזי תורה וסודי חכמה מה שאין אדם יכול למצוא מעצמו. וכבר מנו חכמים, זכרונם לברכה, ארבעים ושמונה מידות שנקנית התורה בהן (אבות פ"ו מ"ו); ומי שיעלה על לבו לחיות זוכה לדרך התורה, יטריח לקיים אותם ארבעים ושמונה דברים, ואז יעלה לכל מוב.

וצריך הלומד לחיות זריו וחזיר ללמוד, כי מלאכת התורה אינה דומה לשאר מלאכות. כי אם הלומד שאר מלאכות אפילו יבמל

מטנה כמה שנים, לא ישכחנה; אבל כשלובר תורה ואינו חוזר — מיד שוכת; ואפילו אם יחזור באה פעמים, אם יסית דעתו מטנה — ישכח הכל. והרין נותן, כי כל המלאכות אינן צריכות לב כי אם כשלובר המלאכה בתחילה, אבל בעשייתן אינן צריכות לב, אך עושה כלאכתו וחושב הנה והנה; אבל הלימוד אינו כן, כי כל פעם ופעם צריך לבו לכיון שמועתו, ולא לחשוב בשום דבר אחר כי אם בשמועתו. לכן מי שיפנה לבו לכטלה, מיד הוא שוכח מה שטרח כל ימיו. וגם אמרו חכמים, זכרונם לברכה: אם אין אדם היה שוכח מה שלמד, אם כן חיה לומד כל התורה כולה, ואחר כך היה הולך בטל, והבטלה מביאה לידי שקטום ולידי עכירה (כתובות פ"ה מ"ה, אבות דרבי נתן פ"א); לכן נגזרה גזירת השכחה, שיהא אדם עוסק בתורה כל ימיו, ומתוך כך אינו בא לידי חטא. והתורה מביאה לידי מעשים טובים, כי כאשר הוא עוסק בתורה, וחוגר לו עונש העבירות וזכות המצוות, אז נותן אל לבו לעשות הטוב. ויגיעת התורה משכחת ומונעת אותו מן העון, אבל הכטלה גוררת את העון וסורידתו לשאול. לכן יהא זריו לעסוק בתורה תמיד יומם ולילה, ואף כשהוא הולך בדרך או שוכב במטתו; ואם אינו יכול ללמוד בפה, יחשוב בלבו על שמועתו, ותהא דעתו על לימודו, שלא יסית דעתו מלבו, ואז קיים (יהושע א ה): "והגית בו יומם ולילה", כי אינו אומר, "ודברת בו יומם ולילה", אלא "והגית בו" — והגיון אינו אלא בלב. ועל זה נאמר (דברים ו, יא יב): "בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך", וחו שנשתכחו רבותינו, זכרונם לברכה, שלא הלכו ארבע אמות בלא תורה, או היו לומדים וגורמים, או היו מחשבים בלכם בשמועתם או בלימודם.

לכן תן לבך וכל דעתך על התורה בכל עת. כי אדם לומד בתורה חכמה ודרך-ארץ וענוה וצניעות וכל מעשים טובים, ומן השמים עושים לו צרכיו, והתורה משמרתו ומגדלתו ומרוממתו. כמו ששני חכמים (אבות פ"ו מ"א): אמר רבי מאיר: כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא שכל העולם כולו כראי הוא לו, נקרא ריע אהוב — ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים; חרי שכר פריה בעולם הזה, אבל לעולם הבא. עין לא ראתה אלהים זולתך" (ישעיה סד ג), ואין למעלה הימנה לעולם הבא. אמרו במדרש (רות רבה א א אות כ): רבי שאל לרבי, בצלאל:

מהו דכתיב (הושע כז): „כי זנתה אמם? אמר לו: אימתי נעשין דברי תורה כוונות? בזמן שבעליהן מבזים אותם! כיצד? חכם יושב ודורש (דברים לו יט), „לא תטה משפט — והוא מטה משפט, „לא תכירו פנים — והוא מכיר פנים, „לא חקח שוחד — והוא לוקח שוחד! וכן דרשו רבותינו, זכרונם לברכה: „וחכמת המסכן בזויה“ (קהלת ט טז), איזו חכמת מסכן בזויה? זה שהוא עני במעשים טובים, אז חכמתו בזויה וכשמודה הוראות לעשות טוב והוא אינו עושה, אז אין דבריו מקובלים. ולא המדרש עיקר אלא המעשה (אבות פ"א מ"ז), „לכן יש לכל אדם לכוין מעשיו לשם שמים. וראה והבן מאלישע בן אבויה, בשביל שלמדו אביו שלא לשמה, לסוף נהפך למינות, דאמרינן בירושלמי (הגיגה פ"ב ה"א) ובמדרש (קהלת רבה ז ח אות יח): כשניסול עשה אביו סעודה לחכמים, וחזמין רבי אליעזר ורבי יהושע ושאר חכמים, והיו יושבים בסעודה ומדברים דברי תורה, עד שבאה האש סביבם; בא אביו של אלישע, ואמר להם: רבותי! וכי באתם לשרוף את הבית? אטרו לו: אינו אלא שמפני שאנו חוזרים בדברי תורה ונביאים וכתובים, והדברים (מעידים בינותינו) נשמתים כנתינתן מסינין, שמהר סיני ניתנו ומתוך האש ניתנו; אמר: כיון שאני רואה שכך כח התורה, אם נתקיים לי בן זה אני נותנו לתורה. ובשביל שהיה מתכוין שלא לשמה אלא לכבוד, נהפך בנו למינות. ואף על פי כן לעולם ילמוד אדם אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה (פסחים נב).

ועתה יש לי לכתוב עניני התלמוד והמצוות. כל המצוות שניתנו למשה מסיני בפירושן ניתנו, שנאמר (שמות כד יב): „ואתנח לך את לוחות האבן והתורה והמצוה“, תורה — זו תורה שבכתב, והמצוה — זו פירוש (ברכות ה א). וציונו לעשות התורה על פי המצוה, ומצוה זו היא הנקראת תורה-שב-על-פה. כל התורה כתבה משה רבינו, עליו השלום, קודם שמת בכתב ידו, ונתן ספר לכל שבט ושבט, וספר אחד נתתו בארון לעד, שנאמר (דברים דא כו): „לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה' אלהיכם והיה שם בך לעד“. והמצוה, שהיא פירוש התורה, לא כתבה, אלא ציוה בה לזקנים וליהושע ולשאר כל ישראל, שנאמר (דברים יג א): „את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו“, וכפני זה נקראת תורה שב-על-פה. ומימות משה רבינו, עליו השלום, ועד רבינו הקדוש